

עוד על הגבול הדרומי של ארץ ישראל (תגובה) / הרב אריה אור

קראתי את מאמרו של הרב נחום אליעזר רבינוביץ (ר"י מעלה אדומים) בעניין גבול הארץ הדרומי לעניין שמיטה (אמונת עתיך 102, עמ' 65-71). תמהתי מאוד על קביעתו שגבול הדרום מתחיל בדרום ים המלח ומגמתו מערבה, ולכן לא ייתכן לדעתו שאזור פטרה, השוכן דרומית לים המלח, נכלל בתחומי התורה של פרשת מסעי (ונפקא מינה שכל ישובי הערבה מדרום לים המלח - מותרים בשמיטה).

מסקנה זו עלתה לו מן הפסוק 'והיה לכם פאת נגב ממדבר צין על ידי אדום והיה לכם גבול נגב מקצה ים המלח קדמה' (במדבר לד-ג). הפסוק מזכיר את 'קצה ים המלח אבל מקדים לו את מדבר צן שהוא פאת נגב וברש"י 'רוח דרומית אשר מן המזרח למערב', ובהקשר זה מוזכר ים-המלח כנקודה יותר צפונית, אפשר בתור קו אורך מזרחי או כבליטה המזרחית ביותר של הגבול (וכך במפה של דעת מקרא). 'מדבר צין על ידי אדום', שאותו זיהו כל הראשונים בתור אזור מי מריבה - קדש מדבר צין, ולדעת הרמב"ם ב'מורה נבוכים' ו'המזרח' אליבא דרש"י ועוד, הוא קדש ברנע. ולפי זיהוי זה יתבאר הפסוק הבא: 'ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים ועבר צנה (= מדבר צן) 'והיו תוצאותיו מנגב לקדש ברנע' כלומר תוצאות = סוף הגבול (רש"י) עובר בתוך מדבר צן דרומית לקדש ברנע היא קדש מדבר צן והיא מקום מי מריבה והיא העיר קדש שהוא מקום הישוב היחיד במדבר קדש ככתוב 'קדש מדבר צן' וכתב 'מדבר צין היא קדש'. שאלת המסלול ההיקפי של הגבול 'ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים ועבר צנה' גם היא יכולה לשפוך אור על היחס בין קצה ים המלח למדבר צן וקדש כשתי נקודות מזרחיות שביניהם יש מובלעת של א"י או חו"ל (עין ט"ז ורא"ם אליבא דרש"י).

בקונטרס שחברתי על הנושא, הוכחתי שלשיטת כל הראשונים (גם הרמב"ן וסיעתו החולקים על הרמב"ם בעניין קדש ברנע וגם ראשונים נוספים הסוברים שיש שני קדש ברנע ועוד שיטות) קדש מקודשת והיא חלק מארץ ישראל. להלן ציטוט מתוך דברי הרא"ש, שמביא את הפסוק הנ"ל, ומדבריו מוכח שקדש בארץ אדום היא מארץ ישראל, מתוך הסוגיא בתחלת גטין 'מרקם למזרח ורקם כמזרח' העוסקת בזיהוי רקם שהיא התרגום של קדש; וזו לשון תוס' רא"ש (גיטין ב ע"א):

וקשה מהא דתנן בפרק דם הנדה (נדה נו ע"ב) כל הכתמים הבאים מן הרקם טהורים ורבי יהודה מטמא מפני שהם גרים וטועין... וי"ל דעוד קדש אחר הוה שהוא חוצה לארץ (ביחס לגבול המשנה = עולי בבל; א.א.) כדכתיב (במדבר כ, טז) והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך ובדרומית מזרחית של ארץ ישראל הוה אצל ארץ אדום שהרי כשמונה גבול דרומית של ארץ ישאל אצל המזרח באלה מסעי מונה תחילה קדש שאצל ארץ אדום שנאמר (שם לד, ג) והיה לכם פאת נגב ממדבר צין על ידי אדום והיה לכם גבול נגב מקצה ים המלח קדמה וכתב **מדבר צין היא קדש...**

אין עוד ישוב התואם את קדש בארץ אדום מלבד פטרה. שהיא המקום המזוהה גם עם רקם גיאה לפי 'קדמוניות היהודים' כפי שציין גם הרב רבינוביץ, וזיהוי זה תואם כאמור גם את דעת הרמב"ם ב'מורה נבוכים', המייחס אותה לקדש ברנע, המוזכרת בגבולות מסעי. נוסף על כך הביא הרב רבינוביץ חיזוק לדבריו מדברי הרב זלמן קורן, שציין לגבי הפסוק 'ושלשת את גבול ארצך', שהמרחק בין קדש (הצפונית) לשכם שווה למרחק בין שכם לחברון, ולמרחק בין חברון לגבול הדרומי. בהתאם לחישוב זה (= כ- 78 ק"מ) מתקבלת נקודה בקו רוחב של ים המלח. אמנם אין בכך שום סתירה לעניין זיהויה של פטרה, כיוון שפטרה נמצאת בקו מזרחי הרבה יותר מחברון ושכם, וממילא הגבול שסבב לכיוון נחל מצרים (ואדי אל עריש, לפי הרס"ג), יכול היה להגיע לנקודה בקו רוחב של ים המלח, מול קו האורך של חברון-שכם.

יוצא מדברינו שפטרה היא הנקודה הדרום מזרחית של גבול הארץ, ולכן כל יישובי הערבה שמצפון לה, ממושב פארן וצפונה, מקודשים לפחות בקדושה ראשונה ואין לעשות שם מלאכות חקלאיות בשביעית. בגלל שקרבה שנת השבע ויש בדצי"ם המקלים בכך, לדעתי יש חשיבות רבה בפרסום הדבר.

פירות שנשרו לרשות הרבים (תגובה) / הרב יעקב אפשטיין

א. הרב איל בן דוד בתשובה 1 (אמונת עתיך 103, עמ' 14) דייק מה'שלחן ערוך' (ס' רס סע' ו) שסתם פירות של אדם שנשרו לרשות הרבים נשארו בבעלותו ואינו מתייחס מהם, על פי דיוקו מזיתים וחרובים. אבל אין זו כוונת הסעיף בשו"ע. מקור הסעיף הוא בסוגית 'יאוש שלא מדעת', ומדובר בפירות שנפלו לרשותו או בצד רשותו, ובכל זאת אם נמאסו מותר ליטלם; ואם אינם נמאסים אסור ליטלם, מפני שאינו מתייחס מהם. אבל בכל ההלכה לא נזכר דין פירות ברשות הרבים. ואם כן, אין מכאן ראיה להלכה שלמד הרב בן דוד.

ב. יתר על כן, פסק המאירי (ברכות מ ע"ב):

פירות שהשירן הרוח לרשות הרבים **הואיל ונעשו הפקר** אף על פי שלקטן ועשאן גרן מן הדין פטור מן המעשר שהרי המפקיר כרמו ולמחר השכים ובצרו פטור מן המעשר אלא חכמים גזרו והחמירו לעשר מפני החשד...

ואם כן, סתם פירות שנשרו לרשות הרבים, לפי המאירי, בסתמא הם הפקר. ונראה שטעמו הוא משום שהבעלים מתייחסים מהם מעת שנשרו מן העץ, או בגלל שעלולים להימאס או שאדם, בהמה או חיה ייטלום.

ג. אולם גם אם נאמר שבסתמא אין אדם מתייחס מפירותיו שנפלו לרשות הרבים, אם חוק המדינה מפקיר אותם, נראה לומר שמדין 'דינא דמלכותא דינא' - וודאי בסמכות המדינה להורות כן, ואין בכך עקירת דין תורה.

ד. אף אם נניח שחוק המדינה במקרה זה עובר על דין תורה, כיוון שרוב הציבור מתנהג על פי החוק - הציבור המוצא מתנהג כן, ולכן בעל הפירות מתייחס מהם אם נפלו לרשות הרבים.

כך נכתב ב'ערוך השולחן' (חו"מ סי' רס סעי' יד):

המוצא פירות בדרך בצד שדה אילן והפירות נפלו על הדרך רחוק מהאילן או שהענפים נוטים אל הדרך ונמצא פירות תחתיהם אם מדרך אילנות כאלו להשיר פירותיהן ויודעים הבעלים מקודם שישורו אם יש שם שקצים ורמשים או בהמות וחיות האוכלות אותן רשאי המוצא ליטלן שהבעלים מתייבשין מהן **וכן אם יודע שעוברי דרכים שאינם חוששין משום גזל יטלום רשאי המוצא ליטלן** [תוס' כ"א: ד"ה תאנה] וכן אם הפירי נמאסת בנפלה מותר ליטלם דמייאש מהם... כיוון שהתנהגות בעל הפירות וייאושו נקבעים לפי התנהגות אדם ובהמה במקום נפילת הפירות, אם כן בעל הפירות מתייבש מהם, שכן הוא יודע שזה החוק, ופירותיו שנפלו לרשות הרבים הופקרו על ידי חוקי המדינה. **לסיכום**, המוצא פירות ברשות הרבים מתחת לאילן הנוטה אליה - מותר לו ליטלם.

עוד על 'פירות שנשרו לרשות הרבים' (תגובה) / יקותיאל רוזנפלד

ברצוני להעיר על תשובתו של הרב איל בן דוד (אמונת עתיך 103, עמ' 14). הרב בן דוד מציין לדברי השולחן ערוך' (חו"מ סי' רס סעי' ו): 'וכן תאנה שהיא נוטה לדרך...! אך נשאלת השאלה האם 'דרך' ורשות הרבים הן היינו הך? אם הענפים חורגים מהגדר לרשות הרבים והם מעל המדרכה, הרי דינם להיקצץ (שו"ע חו"מ סי' קנה סעי' כז)! ממילא נראה שפירותיהם הם הפקר גם בעודם על הענף. הבעלים הפקיר את הקפדתו, בזלזולו בעוברים ושבים. חז"ל העמידו את בורו (= לימוניו) ברשותו לתשלומי נזק ולא לזכות בפירות. ברור שגם אם הוא קפדן, נוח לו להפקיר פירותיו ולא להתחייב בתשלומי נזק, כך שלעניות דעתי, כל הקודם זכה בהם, ויפה עשה לתקנת הרבים.

על מכירת מבכירה על ידי קטן (תגובה) / הרב ברוך כהנא

להלן הערות קצרות על מאמרו החשוב של הרב דוד אייגנר, 'מכירת מבכירה ע"י קטן', אמונת עתיך 103, עמ' 74-77. בעמ' 75 כתב: 'המגיד משנה מבאר שכשיש אפוטרופוס, דהיינו דעת אחרת מקנה, יש הסוברים שהקטן הוא מן התורה'. לאמתו של דבר, ה'מגיד משנה לא מדבר על אפוטרופוס, אלא 'דעת אחרת מקנה' היינו כשמישהו גדול מקנה לקטן, בניגוד למקרה שהקטן זוכה מהפקר או מגביה מציאה. אולי כוונת הכותב היתה שבנידון של המאמר, הקטן הקונה זכה אם אפוטרופוס של הקטן המוכר הסכים להקנאה. אבל גם אז זה רק מדרבנן, מכוח תקנת הפעוטות. מיד אח"כ הובאה דעת הר"ן 'שבמקום אפוטרופוס אין לקטן כל תוקף של מעשה קטן', בניגוד לדעת הרמב"ם. אבל לאמתו של דבר, אין מחלוקת ביניהם, ושניהם סוברים שקטן שקונה מאחר, הוא זוכה, ואילו כשהוא מוכר או נותן ויש לו אפוטרופוס, הוא לא יכול להקנות. יש אמנם ראשונים שסוברים שקטן שיש לו אפוטרופוס יכול לתת מתנה לאחר ולא למכור (כגון תוס' כתובות ע"א, ד"ה אבל), אבל זאת לא שיטת הר"ן והרמב"ם.

עוד כתב שם: 'כשיש דעת אחרת מקנה, הממון מוגדר כממון של הקטן לכל דבר... ובפשטות אפשר לומר שיש חלות למעשה הקניין שלו'. אבל לאמתו של דבר, העובדה שהממון שלו, אינה אומרת שהוא יכול להקנותו לאחרים. הוא יכול להקנותו לאחרים רק מכוח תקנת הפעוטות, שנזכרה כבר לעיל, אבל זה רק מגיל שש, ורק מדרבנן, ורק אם אין לו אפוטרופוס.

מיד אח"כ כתב: 'אביו של המוכר... הסכימו לקנין וממילא יש כאן דעת אחרת מקנה'. אבל לאמתו של דבר, 'דעת אחרת מקנה' מועילה רק שתועיל הקנאה לקטן, ולא שתועיל הקנאה של קטן לאחר. יכולה להיות נפקא מינה להסכמת האבא רק אם ייחשב כאפוטרופוס, והסכמת אפוטרופוס להקנאה של קטן נותנת תוקף להקנאה, כפי שכתב הרמב"ם שהובא בעמ' 75, אבל גם אז זה רק מגיל שש, ורק מדרבנן. אבל הפוסקים נחלקו האם קטן שש לו אב המפרנסו נחשב כקטן שיש לו אפוטרופוס, לעניין שלא חלה בו תקנת הפעוטות (תורת הקניינים לארבעת המינים, ענף ה, הערה קכא).

